El-Lehv Konusunda Rivayet Edilen Hadislerin Sıhhati ve Hanefî Fukahasının El-Lehv Kavramından Kastı

Burak Demirci

منشورات

آل عساكر

Menşûrât-ı Âl-i Asâkir

İmam Mevsılî, el-İhtiyâr li-Ta'lîli'l-Muhtâr adlı meşhur el-Muhtâr metni şerhinde lehv konusunu ele alırken şöyle demektedir:

"Müellif şöyle dedi: 'Tavla, satranç ve her türlü lehv ile meşgul olmak mekruhtur.' Zira Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: 'Âdemoğlunun bütün oyunları haramdır; ancak şu üçü müstesnadır: Kişinin eşiyle şakalaşıp oynaması, yayıyla ok atması ve atını eğitmesi.'"[1]

Bu hadis, günümüzde toplumun geniş bir kesimini doğrudan ilgilendiren birden fazla hükme esas teşkil edebileceği için, sened açısından tahlil edilmesi herkesin odak noktası olacaktır. Bu doğrultuda, İbn Kutluboğa'nın et-Ta'rîf ve'l-İhbâr bi-Tahrîci Ehâdîsi'l-İhtiyâr adlı eserinde sunduğu detaylara[2] istinaden ve bu bilgilere katkı sunmak amacıyla

---

[1] el-Mevsılî, el-İhtiyâr li-Taʿlîli'l-Muhtâr (Kahire: Matbaʿatü'l-Halebî), 4/163.

[2] İbn Kutluboğa, et-Taʿrîf ve'l-İhbâr bi-Taḫrîci Eḥâdîsi'l-İḫtiyâr (Kahire: Dâru'l-Fârûk el-Hadîse), hadis no. 1618.

şunlar söylenebilir:

Hadisin genel olarak altı farklı yol ile rivayet edildiği söylenebilir:

1. en-Nesâî es-Sünenü'l-Kübrâ'da (8889, 8890), Ebû Nuaym ise Ma'rifetü's-Sahâbe'de (1517) Ebû Abdürrahim Halid b. Ebî Yezîd → Abdürrahim ez-Zührî → Atâ b. Ebî Rebâh yoluyla şu lafızla rivayet etmiştir:

"Câbir b. Abdullah ile Câbir b. Umeyr el-Ensârî'yi ok atarken gördüm. Bir süre sonra onlardan biri sıkılıp oturdu. Bunun üzerine arkadaşı ona, 'Yoruldun mu / gevşedin mi?' diye sordu. O da 'Evet' dedi. Bunun üzerine diğeri şöyle karşılık verdi: 'Resûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işitmedin mi?: "Allah'ı zikretmekten [alılı koyan] her şey eğlence ve boş oyundur. Ancak şu dört şey bundan müstesnadır: Kişinin eşiyle oynaması, atını eğitmesi, iki hedef arasında gidip gelmesi (ok atması) ve yüzmeyi öğrenmesi."'"

İsnadda geçen Abdürrahim ez-Zührî, bazı kaynaklarda ve senetlerde "Abdurrahman" olarak da yer almaktadır; ancak bu durumun detaylı tahlili mevcut makamın sınırlarını aşmaktadır. Hadis lafızlarının delaleti ve râvi durumu değerlendirildiğinde ise Abdürrahim ez-Zührî'nin meçhul (durumu belirsiz bir râvi) kabul edilmeye daha yakın olduğu söylenmelidir.

İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb'de kendisinin biyografisine

yer vererek şöyle demektedir:

"Abdurrahman b. Atâ b. Safvân ez-Zührî... İbn Hibbân onu es-Sikât adlı eserinde zikretmiştir. (...) el-Mizzî ise, belirlediği şartlara uygun olmasına rağmen onu eserine almamıştır."[3]

Bu râvi hakkında muasırlarından herhangi bir cerh veya ta'dîl nakledilmemiş olması, onun hâli meçhul bir râvi olma ihtimalini güçlendirmektedir. İbn Hazm, el-Muhalla'da der ki:

"Bu hadis, kusurlu ve kötü bir tedlîsle rivayet edilmiş bir hadistir. Zira senedde geçen 'ez-Zührî', İbn Şihâb ez-Zührî değildir. Bilakis o, Zühreoğullarına mensup, adı Abdürrahîm olan meçhul bir râvidir."[4]

ez-Zühri'ye mütabi olan başka bir ravinin zikri birazdan gelecektir.

İsnadın yanı sıra hadisin metni de değerlendirildiğinde; İmam Mevsılî'nin naklettiği "Âdemoğlunun bütün oyunları haramdır" lafzı, bu isnadla gelen rivayetlerde yer almamaktadır. Genel ve bağlayıcı bir kaide içeren bu derece sert bir ifadenin mana ile rivayet edilmiş olduğunu iddia

---

[3] İbn Hacer el-Askalânî, Tehzîbü't-Tehzîb, Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 2/534.

[4] el-Muḥallâ bi'l-Âsâr, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 7/560.

etmek, ilmî bakımdan oldukça zorlama bir yaklaşım olacaktır.

Bilindiği üzere fıkıh usulünde nehiy, genel kabul gören tanımıyla "istilâ (üstünlük/otorite) konumundaki bir merciin, bir fiilin kesin ve bağlayıcı olarak terk edilmesini talep etmesi" şeklinde ifade edilir. Bu tanım kapsamındaki tek hakiki (sarih) nehiy formu doğrudan kullanılan "Yap-ma!" sîgasıdır[5]. Buna karşılık "Bu haramdır" veya "Bunu yapan günaha girer" tarzındaki dolaylı anlatımlar ise Şâtıbî'nin el-Muvâfakât'ta belirttiği üzere, sarih olmayan nehiy kategorisinde değerlendirilmektedir[6].

Buna rağmen, lafızları zikredilen rivayetlerde lehvin haramlığına yahut bunu işleyenin günahkâr sayılacağına dair herhangi bir ifade geçmemektedir.

Abdürraûf el-Münâvî Feyzü'l-Kadîr adlı şerhinde bu hadisi açıklarken şöyle demektedir:

"Dolayısıyla bu kınanmıştır. Âhirette herhangi bir acıya yol açmayan veya orada elde edilecek bir nîmete vesile olmayan haz ise boştur. Çünkü onda ne bir fayda ne de bir zarar vardır. Süresi de çok kısa olduğundan, nefsin ondan

[5] İbn Nizâmeddîn el-Ensârî, Fevâtiḥu'r-Raḥamût bi-Şerḥi Müsellemi's̱-S̱übût, Dâru Esfâr, 3/180.

[6] el-Muvâfaḳāt, Dâru İbn Affân, 3/422.

yararlanmasının kayda değer bir kıymeti yoktur."[7]

Söz konusu ibareye dikkat edilecek olursa, bu rivayette tahrîme dair sarih/açık bir niteleme kesinlikle bulunmamaktadır.

2. Bedreddin el-Aynî'nin el-Binâye'de (12/250) aktardığı üzere; İshak b. Râhûye'nin Müsned'inde, Taberânî'nin el-Mu'cemü'l-Kebîr'inde (1785) ve İbn Hacer el-Haysemî'nin Mecma'u'z-Zevâ'id'de (9390) belirttiği üzere el-Bezzâr'ın Müsned'inde Ebû Abdırrahman/Abdırrahim Hâlid b. Ebî Yezîd → Abdülvehhâb b. Buht el-Mekkî → Atâ tarikiyle ve ilk yolda zikredilen isnadın geri kalanıyla aynı lafızla rivayet edilmiştir.

Metin/lafız hususunda belirtilen detayların bu yol için de geçerli olduğunu söylemekle birlikte, isnaddaki değişim belirgin şekilde fark edilmektedir. Burada Abdülvehhâb b. Buht, önceden bahsedilen Abdürrahim ez-Zührî'ye mütâbi olarak aynı rivayeti aynı şeyhten nakletmiştir. Hâlid b. Ebî Yezîd, İmam Zehebî'nin el-Kâşif'te belirttiği üzere sika bir râvidir[8]. Abdülvehhâb b. Buht da Takrîb'de ifade edildiği gibi sika kabul edildiğine göre[9]; gerçekleşen bu mütâbaat sayesinde

---

[7] Feyżü'l-Ḳadîr Şerḥu'l-Câmiʿi'ṣ-Ṣaġîr, el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, hadis no. 6316.

[8] el-Kâşif fî Maʿrifeti Men Lehû Rivâyetün fi'l-Kütübi's-Sitte, Dâru'l-Kıble li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, râvi no. 1371.

[9] Taḳrîbü't-Tehẕîb, Halep: Dâru'r-Reşîd, râvi no. 4253.

isnaddaki cehalet (râvinin durumundaki belirsizlik) ortadan kalkmış ve sened güvenilirlik derecesine ulaşmıştır.

3. İbn Hibbân'ın e'l-Mecrûhîn'de (2/377) ve Taberânî'nin el-Mu'cemü'l-Evsat'ta (7183) zikrettiği; Hafs b. Amr er-Rebâlî → el-Münzir b. Ziyâd et-Tâî → Zeyd b. Eslem → Babası Eslem → Ömer b. el-Hattâb (r.a.) vasıtasıyla şu lafızla rivayet edilmiştir:

"Her türlü lehv mekruhtur. Ancak kişinin eşiyle oynaması, iki hedef arasında gidip gelmesi (ok atması) ve atını eğitmesi bundan müstesnadır."

Taberânî, rivayeti aktardıktan sonra şu değerlendirmede bulunmuştur:

"Bu hadisi Zeyd b. Eslem'den yalnızca Münzir b. Ziyâd; Münzir'den de tek başına Hafs b. Amr er-Rebâlî nakletmiştir."[10]

İbn Hibbân ise söz konusu hadisi Münzir b. Ziyâd'ın biyografisinde zikretmiş ve onun hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

"Basralılardandır. Amr b. Dînâr ve Zeyd b. Eslem'den rivayette bulunmuştur. Kendisinden Iraklı râviler nakilde bulunmuştur. İsnadları maklûb kılan (ters çeviren)

[10] el-Muʿcemü'l-Evsat, Dâru'l-Haremeyn, hadis no. 7183.

kimselerdendi. Güvenilir râvilerden gelen münker rivayetleri tek başına naklederdi. Bu sebeple, tek kaldığı rivayetlerde kendisiyle ihticâc edilmesinin terk olunmasını hak etmiştir."[11]

Bu tarik isnad açısından oldukça zayıf olmakla birlikte, rivayetlerin bütünü göz önüne alınıp hasen li-gayrihî mertebesine ulaşması söz konusu olursa, metinde geçen "mekruhtur" ifadesine bilhassa dikkat edilmelidir. Her ne kadar bu lafzın günümüz usûl terminolojisindeki teknik karşılığıyla ("kerahet") kullanıldığını iddia etmek zor olsa da metnin, lehvin genel fıkhî hükmüne dair önemli bir karine sunduğu söylenebilir.

4. Saîd b. Mensur Sünen'de (3627), İbn Ebî Şeybe el-Musannef'te (20583), Ahmed b. Hanbel el-Müsned'de (17321), Ebû Dâvûd es-Sünen'de (2513), en-Nesâî es-Sünen'de (3578), Ebû Avâne el-Müstahrec'te (7939), Taberânî el-Mu'cemü'l-Kebîr'de (942), el-Hâkim, el-Beyhakî ve daha başka muhaddislerin rivayet ettiği bir diğer yol; Abdurrahman b. Yezîd b. Câbir → Ebû Sellâm → Hâlid b. Zeyd → Ukbe b. Âmir vasıtasıyla uzun bir hadis metni içerisinde şu lafızla nakledilmiştir:

"(...) 'Şu üç şey lehv sayılmaz: Kişinin atını eğitmesi, eşiyle

[11] el-Mecrûḥîn mine'l-Muḥaddiṯîn ve'ḍ-Ḍuʿafâʾ ve'l-Metrûkîn, Dâru's-Semîʿî, râvi no. 1083.

oynaşıp vakit geçirmesi ve yayıyla ok atışı yapması.'"

Bu isnad tek başına değerlendirildiğinde makbul derecede değildir. İsnaddaki Hâlid b. Zeyd, el-Cühenî'dir. Konuyu uzatmamak adına, muasır muhaddis Şuayb el-Arnaût'un Müsned-i Ahmed tahkikinde dile getirdiği şu tespiti aktarmak kâfi gelecektir:

"Bu isnad, Hâlid b. Zeyd'in —bazı rivayetlerde Hâlid b. Yezîd şeklinde de geçmektedir— meçhul olması sebebiyle zayıftır. Nitekim kendisinden yalnızca Ebû Sellâm —ki o, Mamtûr el-Habeşî'dir— rivayette bulunmuştur. İbn Hibbân ise onu es-Sikât adlı eserinde zikretmiştir."[12]

Hadisin lafzı yeniden incelendiğinde, lehvin genel hükmü ve tahrîmi hususunda yine sarih bir ifadenin yer almadığı görülmektedir.

5. Ahmed b. Hanbel el-Müsned'de (17338), Tirmizî el-Câmi'de (1637), İbn Mâce es-Sünen'de (2811) ve Tahâvî Şerhu Müşkili'l-Âsâr'da (323); Yahyâ b. Ebî Kesîr → Ebû Sellâm → Abdullah b. el-Ezrak → Ukbe b. Âmir vasıtasıyla şu lafızı rivayet etmişlerdir:

"Müslüman kişinin kendi kendine yaptığı lehv bâtıldır. Ancak yayıyla atış yapması, atını eğitmesi ve eşiyle

[12] el-Müsned, thk. Şuayb el-Arnaût vd., Beyrut: Müessesetü'r-Risâle Nâşirûn, 28/559.

oynaşması bundan müstesnadır; nitekim bunlar hak olan şeylerdendir."

Bu isnadın zayıflığı hususunda da sözü uzatmadan, Şuayb el-Arnaût'un Sünen-i İbn Mâce tahkikinde dile getirdiği şu tespiti aktarmak kâfi gelecektir:

"Bu isnad, Abdullah b. el-Ezrak —ki o, b. Zeyd'dir— meçhul bir râvi olduğu için zayıftır. Zira kendisinden nakilde yalnızca Ebû Sellâm —adı Mamtûr'dur— teferrüd etmiştir (tek kalmıştır). Ayrıca bu hadisin isnadında, daha önce açıkladığımız üzere ıztırâp bulunmaktadır."[13]

Lafızda geçen "bâtıldır" nitelemesi, rivayet zayıf olsa da akılda tutulmalı ve çalışmanın ilerleyen kısımlarında fıkhî bağlamı açısından ayrıca değerlendirilmelidir.

Taberânî el-Mu'cemü'l-Evsat'ta (5309) ve el-Hâkim el-Müstedrek'te (2496); Süveyd b. Abdilazîz → Muhammed b. Aclân → Saîd el-Makburî → Ebû Hurayra yoluyla şu lafızı rivayet etmişlerdir:

"Dünya lehvinden her şey bâtıldır; ancak şu üç şey bundan müstesnadır: Yayınla ok atman, atını eğitmen ve ailenle (eşinle) oynaşman. Nitekim bunlar hak olan

[13] İbn Mâce, es-Sünen, thk. Şuayb el-Arnaût, Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 4/90.

şeylerdendir."

İmam Tirmizî, el-İlelü'l-Kebîr'de Süveyd b. Abdilazîz hakkında şöyle demektedir:

"Süveyd b. Abdilazîz, hadis rivayetinde çok hata yapan bir kimsedir."[14]

İbn Ebî Hâtim ise el-İlel adlı eserinde konuyu şöyle aktarır:

"Babama ve Ebû Zur'a'ya, Süveyd b. Abdilazîz'in, İbn Aclân → Saîd el-Makburî → Ebû Hurayra kanalıyla Hz. Peygamber'den (s.a.v.) rivayet ettiği şu hadisi sordum: 'Dünya eğlencelerinden her şey bâtıldır. Ancak şu üç şey müstesnadır: Atını eğitmen, yayınla ok atman ve eşinle oynaşman. Çünkü bunlar haktandır.' Ardından Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: 'Şüphesiz Allah Teâlâ tek bir ok sebebiyle üç kişiyi cennete koyar...' Bu hadisi kendilerine zikrettiğimde her ikisi de şöyle dediler: 'Bu rivayet hatalıdır; Süveyd bu hadiste yanılmıştır. Doğru rivayet ise İbn Aclân'ın, Abdullah b. Abdurrahman b. Ebî Hüseyin'den naklettiği ve "Bana ulaştığına göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur..." dediği kanaldır. Leys, Hâtim b. İsmâîl ve bir grup râvi de hadisi bu şekilde rivayet etmişlerdir. Dolayısıyla doğru olan,

[14] el-ʿİlelü'l-Kebîr, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, s. 208.

hadisin mürsel olarak rivayet edilmesidir.'"[15]

Lafızında "bâtıldır" ifadesi geçen bu rivayet de elimizde oldukça zayıf bir tarik olarak kalmaktadır.

Hadisin kaynaklarının ve rivayet edilen lafızların isnadlarıyla birlikte değerlendirilmesinden sonra şu sonuca varabiliriz: Hadisin lafızlarını, lehve yüklediği fıkhi hükme göre iki kategoride ele almak mümkündür:

1. Lehv hakkında sarih/açık bir hüküm bildirmeyen lafızlar,
2. Lehvin "bâtıl" olduğunu ifade eden lafızlar.

Lehvin bâtıl olduğunu söyleyen lafızlara bakıldığında, bunların son derece zayıf isnadlarla nakledildiği görülmektedir. Lehv hakkında sarih bir hüküm vermeyen, ancak lehv kapsamına girmeyen istisnai durumları zikreden lafızların isnadları ise —Abdülvehhâb b. Buht'un yer aldığı senedde görüldüğü üzere— rivayetlerin bütünü itibarıyla hasen derecesine ulaşmaktadır. Dolayısıyla hadis usulü ilminin temel kaidelerinden biri gereğince, sahihlik derecesi daha yüksek olan rivayet, zayıf olan rivayete tercih edilir.

Hanefî fukahasının lehv konusunda delil getirdiği hadisleri bu şekilde değerlendirdikten sonra; fıkıh kitaplarında lehv için zikredilen kayıt ve tanımların şerhine geçmeden önce, İbn

[15] İbn Ebî Hâtim, el-ʿİlel, Riyad: Müessesetü'l-Cüreysî, 3/326.

Âbidîn'in Şerhu 'Ukûdi Rasmi'l-Müftî adlı eserinde dile getirdiği şu hususu göz önünde bulundurmak faydalı olacaktır:

"Önceden açıkladığımız üzere, İmam'dan (Ebû Hanîfe) nakledilen 'Hadis sahih olduğunda benim mezhebim odur' sözü, tamamen mezhebin dışına çıkılmayan durumlar çerçevesinde anlaşılmalıdır. Bu husus önceki açıklamalarımızdan da açıkça anlaşılmıştır. Bunun tabii bir gereği olarak, iki talebesinden (Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed) birinin benimsediği görüşe aykırı düşse bile [sahih] delile uymak caizdir."[16]

Hanefî fukahasının ve diğer fakihlerin lehv konusundaki değerlendirmelerine gelinecek olursa; lehv kavramının, kaynaklarda açıkça (tasrihen) bu adlandırmayla zikredilmese dahi meseleyi zihinde netleştirmek amacıyla genel olarak iki kısma ayrıldığını iddia etmek yerinde olacaktır:

1. Şer'î Anlamda Lehv: Herhangi bir fiile "lehv" hükmü tatbik edildiğinde doğrudan haram sayılan; kişiyi namazdan ve Allah'ı zikretmekten alıkoyan, aynı zamanda haram/kötü sonuçlara vesile olan terim anlamıyla lehv türüdür.
2. 2. Sözlük Anlamındaki (Lügatî) Lehv: Lügat bakımından lehv (eğlence/boş vakit) tanımına uymakla

[16] Şerḥu ʿUḳūdi Resmi'l-Müftî, İstanbul: Dârü's-Saâdet, s. 27.

birlikte, şer’î açının olumsuz lehv kapsamına girmeyen türdür. Bu kısım esasen haram olmayıp ıstıshâb delili uyarınca (aslî ibâha prensibiyle) caiz kabul edilen, nitekim âyet ve hadislerde de meşruiyetine dair fikir birliği (icmâ) bulunan lügatî lehvdir.

Bu kısımların kaynaklardaki dayanaklarına ve tanımlarına gelinecek olursa şunlar belirtilmelidir: Muhammed Âmîmü'l-İhsân el-Berekâtî el-Hanefî, Kavâ‘idü’l-Fıkh adlı eserinde lehvi şöyle tanımlamıştır:

“Lehv; insanın kendisiyle haz duyup oyalandığı, ardından da sona eren şeydir. Fıkhi/şer’î aslı ise, hikmetin gerektirmediği hususlarla nefsi rahatlatıp dinlendirmektir.”[17]

Berekâtî’nin bu tanımında yer alan ilk kısım, lehvin lügat anlamıyla insanın haz duyup vakit geçirdiği durumlara işaret etmektedir. Tanımın devamındaki fıkhi/şer’î esas ise lehvin asıl boyutunun, "hikmetin gerektirmediği şeylerle uğraşmak" şeklinde değerlendirilmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Berekâtî, ardından İmam Ebû’l-Berekât en-Nesefî’nin Medârikü’t-Tenzîl adlı tefsirinde aktardığı şu tanımı ve nüzul sebebini gözler önüne sermiştir:

[17] Ḳavâʿidü’l-Fıḳh, Karaçi: es-Ṣadef Publishers, s. 456.

"Nadr b. el-Hâris, Fars diyarından Kisrâ hükümdarlarına dair hikâyeler satın alır ve şöyle derdi: 'Muhammed size Âd ve Semûd kıssalarını anlatıyor; ben ise Kisrâ hükümdarlarının hikâyelerini anlatıyorum.' Bunun üzerine insanlar onun anlattıklarına yönelir ve Kur'ân'ı dinlemeyi terk ederlerdi. Lehv; insanı hayırdan ve kendisini ilgilendiren hususlardan alıkoyan her türlü bâtıl şeydir."[18]

İmam Nesefî'nin bu detaylandırması; lehvi, "insanı hayırdan alıkoyan fiil" olarak tanımladığını son derece açık ve inkar edilemez bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, kavramın terim anlamının asıl lügat anlamından tamamen farklılaştığını da açıkça ispat etmektedir. Kisrâ'nın hikâyelerini anlatıp insanları Hz. Peygamber'in (s.a.v.) davetinden alıkoyarak Kur'an'ın vakarını düşürmeye çalışan —şer'î/terim anlamıyla lehv olan— fiil ile; bir insanın vakit geçirmek veya zihnini dinlendirmek amacıyla oyun oynaması niteliğindeki —lügat anlamıyla lehv olan— eylemin aynı kefeye konulamayacağı, Nesefî'nin bu açıklamasıyla net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Nitekim büyük dil âlimi İbn Manzûr, Lisânü'l-'Arab adlı meşhur sözlüğünde lehvin lügat anlamını şöyle tanımlamıştır:

---

[18] Medârikü't-Tenzîl ve Ḥaḳāʾiḳu't-Teʾvîl, Beyrut: Dâru'l-Kelimi'ṭ-Ṭayyib, 2/711.

“Lehv; kişinin kendisiyle oyalanıp eğlendiği, arzular, neşe ve benzeri etkenler sebebiyle kendisini meşgul eden her şeydir.”[19]

İşin dikkat çekici tarafı şudur ki İbn Manzûr, bu tanımın hemen ardından yukarıda zikrettiğimiz ve lehvin genel fıkhî hükmüne dair doğrudan bir kısıtlama getirmeyen rivayetleri örnek olarak zikretmiştir.

Bu durum açıkça göstermektedir ki lehvin lügat anlamındaki tanımında; eylemin "hayırdan alıkoyması" veya "zarara yol açması" gibi fıkhî/ahlakî kısıtlayıcı kayıtlar yer almamaktadır. Dolayısıyla söz konusu iki farklı lehv türü (şer’î ve lügatî lehv) arasına, kavram karmaşasını önlemek adına tasnif edici (takrîbî) bir sınır koymak zarurî hale gelmektedir.

Zikrettiğimiz bu detaylandırmaya bizden önce büyük âlim İbnü’l-Kayserânî de temas etmiştir. es-Semâ‘ adlı eserinde bu hususu şöyle dile getirmektedir:

“Yüce Allah [Cuma Sûresi’nde] lehvi ticaretle birlikte zikretmiştir. Matûf (atfedilen unsur), fıkhî hüküm bakımından matûfun aleyh (kendisine atfedildiği unsur) ile aynı hükmü alır. Ticaretin helâl olduğu ise icmâ ile sabittir. Buna göre söz konusu eylemin, şeriatın Câhiliye dönemindeki aslı üzere ibâha (caizlik) sınırları içinde bıraktığı

[19] Lisânü’l-ʿArab, Beyrut: Dâru Ṣâdır, 15/258.

hükümlerden biri olduğu anlaşılmaktadır. (...) Bu hususu daha da açıklayan ve pekiştiren delil ise Hz. Âişe'den (r.a.) nakledilen şu rivayettir: 'Hz. Âişe, Ensâr'dan bir kadını yine Ensâr'dan bir erkekle evlendirmişti. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Yanınızda lehv (eğlence) yok muydu? Nitekim Ensâr lehvi sever." Bu hadisi İmam Buhârî, es-Sahîh'inde Kitâbü'n-Nikâh bölümünde rivayet etmiştir."[20]

İbnü'l-Kayserânî'nin bu açıklamasında da görüldüğü üzere; Câhiliye döneminden kalma, özü itibarıyla ibâha (caizlik) üzere bırakılmış lügat anlamındaki lehv ile; haram unsurlarla birleşerek zararlı hale gelmiş terim/şer'î anlamındaki lehv arasına ince fakat fevkalade mühim bir sınır çizilmiştir.

Benzer bir detaylandırma, önemli Hanefî fıkıh kaynaklarından biri olan Mülteka'l-Ebhur'un meşhur şerhi Mecma'u'l-Enhur'da şu şekilde aktarılmaktadır:

"Yahut tanbur çalarsa [şahitliği reddedilir]. Çünkü tanbur, lehv (münker eğlence) kapsamındadır. Burada 'tanbur'dan maksat, insanlar arasında çirkin (kabih) görülen her türlü eğlence aletidir. İnsanlarca çirkin görülmeyen eğlenceler ise bu kısıtlamanın dışındadır. Nitekim ritim

[20] Kitâbü's-Semâʿ, Vizâretü'l-Evkāf ve'ş-Şuʾûni'l-İslâmiyye, s. 72.

tutmak amacıyla çubuk/değnek vurmak bu kapsama girmez; dolayısıyla bu durum, kişinin şahitliğinin reddine engel teşkil etmez."[21]

Bu metinde de görüleceği üzere; lehvin terim anlamını barındıran, gayrimeşru ve kötü sonuçlara vesile olan lehv türü ile; haram bir unsur ihtiva etmeyen, lügat anlamıyla sade bir eğlence niteliği taşıyan eylemler arasına net bir çizgi çekilmiştir.

Sunduğumuz bu detaylar ışığında şu sonuçlara varmamız mümkündür:

1. Lehv konusunda varid olan hadislerin hasen derecesindeki kanallarında, lehvin fıkhî hükmüne dair doğrudan ve sarih bir kısıtlama geçmemektedir. "Bâtıl" nitelemesinin yer aldığı rivayetler ise son derece zayıftır. Benimsenen mezhep veya kişisel görüş ne olursa olsun, bu derece zayıf rivayetlerin lafızlarıyla fıkhî istidlâlde bulunulmaması gerektiği usûlün temel kurallarındandır.
2. Lehv konusundaki deliller incelendiğinde — rivayetlerde de müşahede ettiğimiz üzere— lehvin bütün tür ve kısımlarıyla haram kılınmadığı Hanefî

[21] Şeyhîzâde, Mecmaʿu'l-Enhur fî Şerḥi Mülteḳa'l-Ebḥur, İstanbul: Dârü'ṭ-Ṭıbâʿati'l-ʿÂmire, 2/198.

fukahasının ve diğer âlimlerin eserlerinde açıkça görülmektedir. Şer'î/terim anlamıyla tatbik edilen; meşruiyet sınırlarını aşan, kötü sonuçlara vesile olan ve insanı ibadetten alıkoyan lehv türünün —kaynaklardaki örneklerde belirtildiği üzere— haram olduğu söylenebilir. Buna karşılık, yalnızca lügat anlamını taşıyan, bünyesinde haram bir kayıt barındırmayan sade lehvin ise ıstıshâb (aslî ibâha) delili uyarınca caiz olduğunu savunmak —verilen örnekler ışığında— gayet hakkaniyetli ve insaflı bir yaklaşım olacaktır.

3. Vardığımız bu sonuç çerçevesinde birey, kendi yaşantısını muhatap alarak bir değerlendirme yapmalıdır: İnsanı dinden ve ibadetten alıkoyan, gayrimeşru unsurlar barındıran yahut zihin dünyasını bozan günümüz eğlence sektörü ile; stresli zamanlarda zihnini ve bedenini dinlendirmek, fıtratına uygun biçimde Cenâb-ı Hakk'ın meşru kılınmış nimetleriyle vakit geçirerek aklını ve ruhunu tazelemek isteyen kişilerin dahil olduğu eğlence alanları asla bir tutulmamalıdır.

Vallâhu veliyyü'l-hüdâ. Burak Demirci tarafından kaleme alınmıştır.